

ALGIN ÖĞRENME TEORİSİ
YAŞAM BOYU DEĞİŞEREK VE GELİŞEREK ÖĞRENME
(Öğrenmeye Sosyal Psikolojik Bir Bakış)

Yard. Doç. Dr. Yener ÖZEN*

*** Erzinan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Ölçme ve Değerlendirme ABD**
Erzinan yenerozen@erzinan.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, yaşam boyu eğitim ve öğrenmenin temel özelliklerini sergileyen algin (informal) öğrenme tanıtılmıştır. Algin öğrenme üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Algin öğrenme süreci, bireysel bir öğrenme süreci olarak bireyin öğrenme sürecinde seçimler yapması ve tam kontrolün bireyin kendisinde olması bakımından yaşam boyu öğrenme sürecine (yazılı materyallerin okunması, gerçek ya da sanal kişilerle iletişim kurulması, deneyim değişiminin yaşanması ve hataların öğrenilmesi gibi konularda...) tam bir örnektir. Çalışma sonunda, bu kuramın etkili öğrenme, sınıfça değişme/dönüşme ve işlevsel okul gibi konularda eğitime önemli katkıları olabileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca, algin öğrenme süreci, yani yaşam boyu eğitim bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Algin Öğrenme, Yaşam Boyu Öğrenme, Değişim, Gelişme.

**INFORMAL LEARNING THEORY: LIFE-LONG LEARNING CHANGED
AND DEVELOPED**
(A Social Psychological View on Learning)

ABSTRACT

This paper exhibits basic features of lifelong education and possible forms of learning. Informal learning is elaborated in more details than other forms. The process of informal learning is a real example of lifelong education where an individual has total control over the learning process and its results by choosing learning forms that suit them best at a particular time (reading the written materials, communication with people from their real or virtual surroundings, exchange of experiences, learning on mistakes...). The paper emphasizes the importance of information and communications technologies in the process of informal learning, i.e. lifelong education. It is argued as a result of this study that this theory may contribute to education in issues like effective learning, changing/transforming as a whole class, and functional schooling. In addition, emphasizes the importance of information and communications technologies in the process of informal learning, i.e. lifelong education.

Keywords: Informal Learning, Life-Long Learning, Changed, Developed

1. GİRİŞ

Teknolojide meydana gelen gelişmeler bilgi artışını da hızlandırmış, böylece gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumların gereksinim duyduğu insan nitelikleri de değişmiştir. Bugüne kadar klasik insana yatırım tezi G.Backer ve Shultz'un Nobel Ödülü almasından sonra daha da anlam kazanmıştır. Shultz,

Birleşik devletlerde insana yatırım teziyle Nobel Ödülü almıştır. Bu yaklaşımda temel önerme formal ve algın eğitime birlikte yapılan yatırımdır. Bu noktada eğitim kavramı ön plana çıkmıştır. Değişen şartlar eğitim alanında da değişiklikleri gerekli kılmıştır. Eğitim kurumlarında yetersizlikler görülmüş, okulları yeniden yapılandırmak adına çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda yaşam boyu öğrenmenin zorunluluğu vurgulanmıştır. “Yaşam boyu öğretim insana ve bilgiye daha çok yatırım yaparak, insanı bu yatırımın merkezine yerleştirmektedir. Esnek ve yenilikçi öğrenme fırsatları sunmaktadır... Yaşam boyu öğrenme bireylerin yaşamı daha nitelikli olarak sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Özellikle bireysel gelişime katkıda bulunmaktadır.” (Teyfur 2007: 374).

Yaşam boyu öğrenme gereksiniminde “mesleki çeşitlilik ve gelişim, kişisel gelişim ve toplumsal gelişim yer almaktadır. Ülkelerde eğitim seviyesinin, hem nitelik hem de nicelik bakımından düşük seviyede olması otoriteleri başarısızlığı ortadan kaldırma politikalarını oluşturmaya itmiştir. Başarısızlık sonuç olarak değil süreç olarak ele alınmalıdır. Bu açıdan ele alındığında eğitim programları ve öğretim stratejileri belirlenirken bireysel gelişim özellikleri, zekâ ve ilgiler dikkate alınarak öğrenme-öğretme ortamlarının çeşitlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Yaşam boyu öğrenmede klâsik senkron -yüz yüze- öğrenimin yanında -asenkron-sanal ortam- öğrenim de yer almaktadır.” (Çolakoğlu 2002).

1.1 Amaç: Bu çalışmada, ilgili literatürün analizine dayalı olarak, algın öğrenme kuramının ne olduğu, dayanakları, boyutları, öğrenme yaklaşımı, öğretmen ve öğrenci rolleri ile program anlayışının ortaya konulması amaçlanmıştır. Hayat boyu Öğrenmedeki yeri tartışılmıştır. Ayrıca, bu kuramın eğitime sunduğu farklı açılımların neler olduğunu ortaya koymak da, çalışmanın amaçları arasındadır. Türkiye’deki Algın öğrenmenin durumu üzerinde bilgi verilmiştir

2) ALGIN ÖĞRENME

İnsanoğlu hayatının her döneminde devamlı olarak bir bilgi edinme, öğrenme uğraşı içindedir. Bu öğrenmelerin bir kısmı örgün eğitim sürecinde gerçekleşmektedir. Ancak hayatta öğrenmeler örgün eğitimle sınırlı kalmaz, “insan sürekli öğrenir, üstelik örgün eğitim süresince öğrendikleri örgün eğitim sonrası hayatını sürdürmesi için yeterli değilse etkili öğrenme ihtiyacı kendini daha çok gösterir.” (Demir 2010). İşte bu noktada karşımıza günlük yaşamda devam etmekte olan algın öğrenme kavramı çıkmaktadır. Algın öğrenme insanın bilgi edinmesine yardım eder, her an her yerde gerçekleşebilir. (Demir 2010).

Algın öğrenme insanın ailesinden, komşularından, işyerinden, kütüphaneden kitle iletişim araçlarından birtakım bilgi ve becerileri edinmesi sürecidir.

Algın öğrenme doğal ortamda belli bir amaca ve plana bağlı kalmaksızın gelişi güzel yaşanan öğrenmedir. Algın öğrenme, öğrenmenin gerçekleştiği ortama göre şekillenmektedir ve öğrenmenin gerçekleşeceği ortam ve zaman önceden belli değildir. Hedefleri belli olmayan algın öğrenme sonucunda olumlu davranışların yanından olumsuz davranışlarda oluşabilir. Bu süreçte öğrenilenler her zaman eğitsel bir içeriğe sahip olmayabilir. Algın öğrenmede toplumun kültürel özellikleri de yeni nesillere aktarılmaktadır.

Algın eğitimin günlük hayatta devam eden bir öğrenme olduğunu dile getiren Demir'e göre (2010) "Algın eğitim, gençlik ve topluluk organizasyonlarına katılmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan öğrenmedir denebilir. Bu yerlerde insanları durumlar ve tecrübeler konusunda düşünmeye teşvik eden çalışanlar/eğitmenler vardır. Aslında algın eğitim bunlardan hepsi olabilir ancak algın eğitim kesinlikle insanların öğrenmelerine yardım etme sürecidir. İster anne baba ister eğitilmiş eğitimciler olalım, hepimiz öğretir ve öğreniriz. Tüm bu yollar öğrenmeyi getirir fakat algın öğrenme tahmin edilemez olma eğilimindedir. Bizi nereye götüreceğini bilemeyiz. Konuşurken insanların düşüncelerini derinleştirecek bir şeyi söyleyecek ya da yapacak bazı anları yakalayabiliriz. Algın eğitim her yerde olabilir. Öğretebileceğimiz bir atmosfer oluşturur veya bir fırsat yakalar ve öğretiriz. Algın eğitimin her yerde gerçekleşebilme özelliği onu formal sınıf eğitimlerinden ayırır." (Demir 2010). İnsan yaşama bilme ve öğrenme isteği ile dünyaya gelmektedir. Birey bu isteğini karşılamak için hayatının seyri içinde çeşitli öğrenme yaşantıları geçirmektedir. Kaynaklarda araştırmacılar bu öğrenme yaşantılarını özellikleri ve kazanımlarındaki farklar sebebiyle formal, formal olmayan ve algın öğrenme olarak sınıflandırma yoluna gitmişlerdir.

Formal öğrenme, öğretimin kılavuzlanarak hedefler doğrultusunda eğitim kurumlarında, genellikle devlet eliyle verilen planlı ve programlı öğrenme yaşantılarıdır. Okullarımızda, örgün eğitim sistemi içinde, öğrencilere kazandırılmak istenen yaşantılar formal öğrenme kapsamında değerlendirilir. Anasınıfından yüksek öğrenime kadar süren istendik eğitimler formal eğitimin süreçlerini ifade eder.

Formal olmayan öğrenme (non-formal öğrenme) ise bir diğer öğrenme çeşidi olarak hayatımızda yerini almaktadır. Okuldan dışlanmış ya da çeşitli sebeplerle eğitim olanağından faydalanamamış bireyler, hatta eğitim ortamından faydalandığı halde bazı yeterlilikleri tam kazanamamış kişiler, formal olmayan öğrenme yardımıyla bu öğrenme yaşantılarını kazanmaya çalışır. Formal olmayan eğitim kurumlarına halk eğitim kursları dâhil edilebilir. Kişilerin iş sahibi olmasında günümüzde örgün eğitim sürecinde edindikleri bilgiler yeterli olmamaktadır. Bu yüzden bireyi diğerlerinden ayıracak, onu ön sıralara taşıyacak donanımlar çeşitli kurumlar tarafından sağlanabilmektedir. Birey çeşitli sertifika programları yardımıyla yeterlik belgesine sahip olabilmektedir.

Algın öğrenme ise; "konuşma yoluyla işler veya başlar, tecrübelerin araştırılması ve genişletilmesini içerir ve herhangi bir yerde gerçekleşebilir." (Demir 2010).

"Formal, non-formal ve Algın öğrenme birbirlerine karıştırılabilmekle beraber çok keskin sınırları olmayan kavramlardır. Avrupa Birliği'nin Hayat Boyu Öğrenme Programı Sözlüğü (2007)'nde bu üç öğrenme türü yetişkinler bakımından şu şekilde tanımlanmıştır: 'Formal öğrenme' genellikle okullarda, üniversitelerde ya da enstitülerde gerçekleşir ve diploma ya da sertifika ile sonuçlanır. 'Non-formal öğrenme', kendi yolunda ilerleyen ve sonunda sınav içermeyen çalışma ya da tartışma grupları, projeler gibi bağımsız bir yetişkin öğrenmesidir. 'Algın öğrenme', her yerde bulunabilir. Örneğin: aileler, iş yeri, sivil toplum kuruluşları (hükümet dışı organizasyonlar), tiyatro grupları. Algın öğrenme, aynı zamanda,

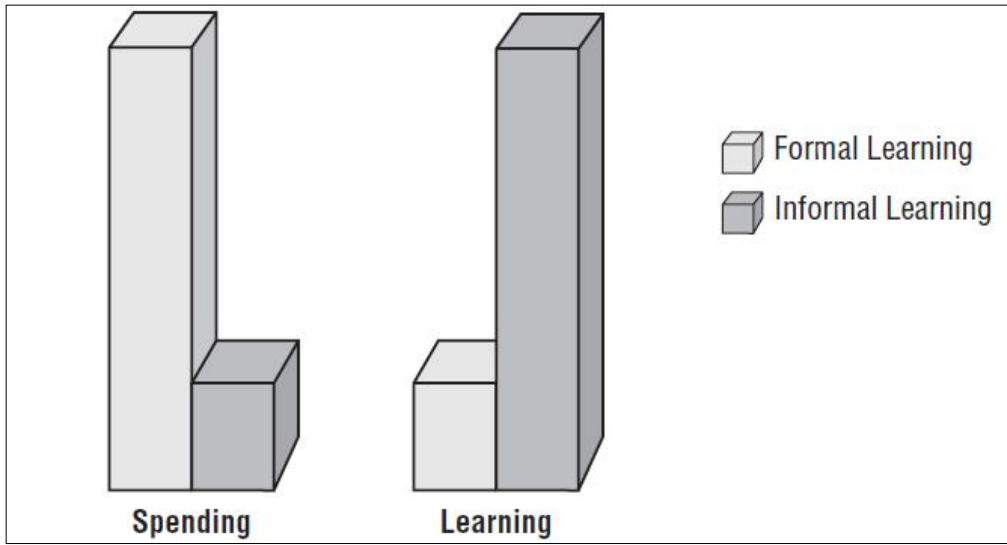
kitap okumak gibi evde yapılabilen bireysel aktiviteleri de kapsayabilir.” (E.C.T.L.L. P. 2007; Akt. Uzel ve Gül).

Algın öğrenme sınıflamanın son basamağını oluşturmaktadır.

Tablo 1	FORMAL	FORMAL OLMAYAN	ALGIN
ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN ETKİLEŞİMİ	Öğrenmede hiyerarşi vardır	Öğrenmede katılımlar ve işbirliği vardır	Öğrenme grupla veya bireysel yapılabilir
ÖĞRENME ÇEVRESİ	Sınıf ortamında yapılır	Öğrenme bir çalışma ortamında yapılır	Öğrenme tesadüfi olarak herhangi bir ortamda yapılabilir
ETKİNLİKLERİ PLANLAMA	Etkinlikler öğretmen veya başka bir otorite tarafından planlanır	Katılımcılar ihtiyaçları doğrultusunda etkinlikleri kendileri planlar	Etkinlikleri bireyler Kendileri planlar ve uygular
ÖĞRENME ÖĞRETME METODLARI VE MATERYALLER	Bilgi sunuş yolu ile doğrudan otoriteden alınır, materyal olarak resmi testler kullanılır	Bilgi aktarımının kendine has tekniği vardır. Materyal olarak topluma uygulanan anketler kullanılır	Metotları katılımcının kendisi belirler. Öğrenmede belli bir materyal kullanılmaz

Tablo 1’deki bilgiler Nonformal Education Manual adlı kitaptan alınmıştır. (2004: 9).

İnsanoğlu yaşamını devam ettirecek birçok bilgiyi algın öğrenme yolu ile edinir. Algın öğrenme formal öğrenmeye oranla birçok bakımdan daha avantajlıdır; bu avantajlardan belki de en önemlisi öğrenmenin mekânla sınırlı olmamasıdır. Ayrıca algın öğrenmede öğrenmeye ayrılan zaman daha az; fakat kazanım daha fazladır. Bunu bir tablo ile özetleyecek olursak karşımıza şöyle bir durum çıkar:

Tablo 2

Tablo 2 Jay Cross'un Informal Learning kitabından alınmıştır. (2007:).

2.1) ALGIN ÖĞRENMENİN RUHSAL BOYUTU

Demir; algın öğrenmenin temel kavrayışlarından birini “günlük yaşamda, insanların hareketleri üzerinde yansımaları geliştirerek ve bireysel ve grup öğrenmesiyle gelişmeyi bir araya getirerek, sürekli meydana gelmesidir.” (Demir 2010) şeklinde ifade etmektedir. Demir’e göre bu ifade üç temel algın öğrenme stratejisini merkeze almıştır: Akıl danışmanlığı (yönlendirme) öz-yönlendirmeli öğrenme ve diyalog. Bu stratejilerin ruhsal gelişmeyi kolaylaştırdığını araştıran English, “öğrenmenin ruhsal boyutunu diğerlerinden farklı olarak ele almakla birlikte, öğrenmenin değişik boyutları arasındaki farklar ve sınırların aslında bir bütün olduğunu ve bu bütünün bilişsel, ruhsal, duygusal, fiziksel etkili boyutları içerdiğini söylemektedir.” (Demir 2010).

English’e göre; algın eğitim şunları geliştirir:

2.1.1“Güçlü bir ben duygusu: Yetişkinler öğrenirlerken sıklıkla diğer insanlarla olan ilişkilerinden istifade ederler, özelliklede güvenilir ve destekleyici olanlardan. Yetişkinler diğerleriyle karşılaşmalarından varlığın alternatif ve değişik yollarını öğrenir ve kendileriyle ilgili yeni kavrayışlar edinirler. İlişkileri kurma ve devam ettirmede yetişkinler en derin istekleri ve ihtiyaçları hakkında fırsat

yakalarlar, ilişkilerde kendileri hakkında güçlü bir his geliştirirler ki bu ruhsal gelişmede önemlidir. MacKeracher'in de gözlemlediği gibi ruhsallık bir ben duygusundan gelişir ki onsuz dünyaya çok az eğilimimiz olurdu.

2.1.2 Başkalarına karşı koruma, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama: Bunlar hakiki ruhsallığın gerekli yönleridir. Tamamıyla bütünleşmiş ruhsal bir insan kendi benliğinin ötesine ulaşır, tüm yaratılmışların birbirine bağlı oluşlarını doğrular, diğerlerinin kendilerine özgü oluşlarının kabul eder ve nihai olarak diğer insanları ve doğal düzeni koruma ve onlarla ilgili olma sorumluluğunu duyar.

2.1.3 Anlam ve bilginin sürekli olarak kurulması: Diğerleriyle ve dâhil olduğu faaliyetlerle bütünleşme konusunda sürekli gelişen fırsatlar tecrübeden anlamlar çıkarma sürecine yardımcı olur. Anlam arayışı günlük yaşamın kavranışı ile ilintilidir. Bu da yaşamın bizim etki küremizden daha büyük oluşu ve geleceğimizin diğerlerinininkilerle ilintili oluşunu içerir. Bağlantı ve anlam bulma fırsatı, bizden öte bir şeylerin parçası olma kesinlikle ruhsaldır." (Demir 2010).

3) YAŞAM BOYU ÖĞRENME KAVRAMI ÜZERİNE

Yaşam boyu öğrenme çok geniş kapsamlı ve dünyanın ilgi gösterdiği bir eğitim yaklaşımıdır. Eğitim camiasının gündeminde 1970'li yıllardan sonra yer almaya başlayan yaşam boyu öğrenmenin içeriği henüz tam anlamıyla açık değildir ve yaygın şekilde uygulanmaktadır. "Birçok açıdan eleştirilse de, güncelliğinden pek bir şey kaybetmeyen kavram çoğunlukla formel eğitim süreçleri dışında sürdürülen eğitim etkinlikleriyle ilişkilendirilse de anlamı ve içeriği konusunda henüz tam bir fikir birliği olduğu söylenemez." (Beycioğlu ve Konan 2008: 369).

Anlamı ve içeriği noktasında fikir birliği sağlanamayan yaşam boyu öğrenme kavramı ile ilgili çeşitli değerlendirmeler söz konusudur:

"Yaşam boyu öğrenme dünyayı ve kendini anlama demektir. Yeni bilgi, beceri ve güç kazanma, asla kaybetmeyeceği gerçek değer demektir. Yaşam boyu öğrenme bir şeyler yaratma ve dünyadaki yeni güzelliklerin farkına varma demektir. Yaşam boyu öğrenme bir öğrenme alışkanlığı, davranış biçimidir." (Koç 2005; Akt. Teyfur 2007: 372).

"Yaşam boyu öğrenme; resmi bir özellik taşıyan ya da taşımasının iş ile ilgili, bireysel ya da toplumsal açıdan bilgi ve beceri geliştirme amaçlı yaşam boyunca gerçekleştirilen öğrenme etkinliklerinin tümü olarak bilinmektedir. Öğrenme, okul öncesinde emeklilik sonrasına kadar; okul ve üniversitelerdeki resmi eğitimden, iş yerlerinde devam eden mesleki eğitime ya da ailelerin çocuklarından öğrendiği çeşitli teknolojilerin kullanımına televizyon izlerken ya da müze ziyaretlerindeki öğrenmeye kadar yaşamın her evresine yayılabilmektedir. Her ne kadar yaşam boyu öğrenme için bir sınır oluşturma konusunda girişimlerde bulunulsa da yaşam boyu öğrenme, sınırsız öğrenmeyi ifade etmektedir." (Calimera 2005; Edwards ve Usher 2008; Akt. Ersoy ve Yılmaz 2009: 803).

"Yaşam boyu öğrenme, çocukluktan emekliliğe kadar sürekli öğrenmeyi ifade eden bir kavramdır. Yaşam boyu öğrenme, formal öğrenme (ilk ve orta öğretim kurumlarında, üniversitelerde verilen eğitim) yanı sıra algin öğrenmeyi (aile içi eğitim, topluluk içinde öğrenme vs.) içerir. Yaşam boyu öğrenim, uzaktan

eğitim, e- öğrenme, sürekli eğitim, açık öğretim vs. tüm yöntemlerle başarılmaya çalışılan bir pedagoji şeklidir.” (World Bank; Akt. Aktan 2007).

“Örgün eğitim sistemlerinin içinde bulunduğu bunalım, eğitimi geleneksel anlayıştan farklı biçimde ve daha geniş açıdan ele alan ve yaşam boyunca öğrenme olarak adlandırılan yeni bir kavramın ortaya çıkmasına yardım(cı)” (Bülbül 1991: 23) olmuştur. Bunun yanında “örgün eğitim kurumlarını bir bakıma yaşam boyu öğrenmenin başlangıcı ve birer aşaması olarak algılanması” (Budak 2009: 696) da mümkündür.

Dehmell yaşam boyu öğrenme kavramını “Avrupa Birliği’nin eğitim politikası alanında popülerleşmiş bir slogan” (Dehmell 2006: 49) şeklinde değerlendirmektedir.

“Edwards ve Boreham (2003:407) yaşam boyu öğrenmeyi, ‘Avrupa Birliği’nde önemli bir çekici güç olarak nitelenen...’ ve yaşanan nüfusu ekonomik bir potansiyele dönüştürmeyi (Withnall 2006) hedefleyen bir olgu olarak değerlendirilmektedirler. Darvis (2006:201) ve Wain (2000: 36) de kavramı, 1970’ler ve 1980’lerde yöneldiğimizi söyledikleri ‘yaşam boyu eğitim’ ve ‘öğrenen toplum’ olgularıyla birlikte anmaktadırlar.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 371). Aitchison tarafından ise yaşam boyu öğrenme kavramı “çoğu kişinin hiç eğitim olmadığı ırkçılık sonrası Güney Afrika’da görülen bir düş” olarak görmektedir. (Aitchison 2004: 518).

“Kumar (2004: 559) ise, yaşam boyu öğrenmeyi ‘hiçbir ülkenin kültürel, sosyo-politik gelişiminin ve sürdürülebilir ekonomisinin geleceğinde yaratacağı etkiyi görmezden gelemeyeceği’ bir durum olarak görmektedir. Jackson (2006: 55) kavramı; evde, işte, yaşadığımız çevrede veya eğitim kurumlarında programlanmış veya tesadüfi, formal ya da algin olarak dâhil olduğumuz öğrenme deneyimleri olarak ele almaktadır.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 372).

Turan’a göre; “yaşam boyu öğrenme istihdamla ilgili amaçlar kadar bireysel, vatandaşlık ve sosyal amaçları da kapsar. Formal eğitim sistemi içinde ve dışında farklı çevrelerde olabilir. Yaşam boyu öğrenme, insana ve bilgiye yatırımın artmasını, bilgisayar okuryazarlığı dâhil olmak üzere temel becerilerinin edinilmesinin desteklenmesini ve yenilik için fırsatların genişletilmesini, öğrenmenin daha esnek formlarını içerir. Bu amaç, bireylerin yüksek kalitede öğrenme olanaklarına ve farklı öğrenme yaşantılarına eşit ve açık olarak ulaşmasının sağlanması içindir. Eğitim sistemi buna ulaşmada anahtar role sahiptir.” (Turan 2005: 87).

Baptiste; “eşitsizliğin, açlığın, işsizliğin ve sağlık sorunlarının dünya nüfusunun çoğunu etkilediği günümüzde eğitimcilerinin enerjilerini zengin topları daha da zenginleştirmeyi hedefleyen, yaşam boyu öğrenme gibi daha sonralıklı konulara yönlendirmelerinin ne kadar doğru olduğunu sorgularken, yaşam boyu öğrenmeyi, ‘en kusursuz etik tuzak’ (s.95) ve ‘gelişen teknolojinin, bilgi devriminin ve Küreselleşmenin emriyle’ biçimlenen bir olgu olarak değerlendirmektedir.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 372).

Demirel’e göre; “yaşam boyu öğrenme en genel anlamıyla öğrenme fırsatlarının hayatın tümüne yayılmasını vurgulamaktadır. Yaşam boyu öğrenme, bireyin potansiyelini ve yeterliklerini yaşamı boyunca geliştiren devamlı bir

süreçtir. Yaşam boyu öğrenen toplumu yaratırken okulun önemi asla küçümsenemez. Okul sıralarında görülen eğitimin süresi ve kalitesi, ilerleyen yıllarda gerçekleşecek olan öğrenmelere yönelik yetenek ve güdülenme için kritik bir öneme sahiptir. Bu yüzden yaşam boyu öğrenme stratejisinin okul yıllarını da kapsamı gerekmektedir. Bilgi toplumunun gerektirdiği okul modelinde, okulların klasik öğreten kurum imajının yerine öğrenen kurum yerleşmektedir. Günümüz toplumlarında zorunlu eğitim bireylerin kendi kendine öğrenme becerilerini geliştirici ve yaşam boyu öğrenmeye hazırlar nitelikte olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle eğitim programlarının bu anlayışla hazırlanması gerekmektedir.” (Demirel 2010: 1).

Bu noktaya kadar görülüyor ki yaşam boyu öğrenme kavramı ile ilgili olumlu ya da olumsuz farklı yaklaşımlar söz konusudur.

3.1) YAŞAM BOYU ÖĞRENMENİN TARİHİ GELİŞİMİ

Yaşam boyu öğrenme kavramının ilk defa 1929’da Basil Yeaxlee tarafından ortaya atılmış olduğu da ifade edilmektedir. (Smith 2001, Peter 2008; Akt. Budak 2009: 697). Daha sonra ise Faure’nin yaşam boyu öğrenme ile ilgili raporunda hareketle UNESCO konuya ilgi göstermeye başlamıştır. Bunu OECD’nin kavramla ilgilenmeye başlaması izlenmiştir-tir. Bu iki kuruluş da eğitimin sadece okula giden bireyler için olduğunu düşünülme-senin yaşam boyu öğrenmeyi engelleyen faktör olduğunun altını çizmiş “gelişen ekonomik gerçeklik, mesleki hareketlilik ve kendi kendine öğrenme bağlamında yaşam boyu öğrenmenin gerekliliğini öngörmüştür. Bu öngörü çerçevesinde söz konusu kuruluşlar hem okulda hem de okul dışında yaşam boyu öğrenmeye odaklı eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu gündeme getirmişlerdir.” (Budak 2009: 697). Her geçen gün okul hayatında öğrenilen bilgilerin insanlar tarafından yaşam boyunca kullanılabileceği tezi geçersiz hale gelmiştir. (Budak 2009: 697).

1926 yılında Lindeman tarafından yazılan ve Türkçeye “Halk Eğitiminin Anlamı” şeklinde çevrilen kitabında “eğitim yaşamdır” demekte ve öğrenmenin yaşamın bütünü olduğunu bu nedenle herhangi bir noktada bitmeyeceğini dile getirmektedir. (Ayhan 2005: 2-3).

1970’li yıllara kadar yaşam boyu öğrenme kavramı uluslararası düzeyde bir gündem oluşturamamıştır. Yaşam boyu öğrenme kavramının tarihi gelişimi Dehmell tarafından üç bölüme ayrılmıştır (Beycioğlu ve Konan 2008: 373):

a) Yaşam Boyu Öğrenme Kavramının İlk Zirve Dönemi: (1970’lerin başı).

Bu süreçler yaşam boyu öğrenme kavramı ilk kez uluslararası arenada bir tartışma konusu olmuştur. UNESCO, OECD ve Avrupa Konseyi gibi oluşumlar yaşam boyu öğrenmeyle ilgilenmeye başlamışlardır. Bu süreçte sosyal ve kültürel amaçlara, hümanist ideallere yaşam boyu öğrenme kavramı içinde öncelik verilmiştir.

b) Yaşam Boyu Öğrenme Kavramına İlginin Azaldığı Dönem: (1970’lerin ortaları- 1990’ların başı).

Bu süreçte oluşumların yaşam boyu öğrenme kavramına ilgisi azalmıştır. Hümanizm ideali hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bu süreçte hükümetlerin

gündeminde ekonomik sıkıntılar vardır, bu nedenle ekonomik söylemin ağırlıkta oluşu bir yaşam boyu öğrenme kuramı ön plana çıkmıştır. (Beycioğlu ve Konan 2008: 374).

c) Yaşam Boyu Öğrenme Kavramının İkinci Öğrenme Zirve Dönemi: (1990'ların başından günümüze).

“Kavramın elastikleşmeye başladığı dönemdir. Başlangıçtaki hümanist yaklaşım tamamıyla değişmiş, faydacı ve ekonomik bir anlayışa bürünmüş(tür). Bu dönemi bir zirveye dönüştüren etmenlerin başında ise, kavramın sadece eğitimciler tarafından değil ekonomistler ve sosyologlar gibi farklı disiplin araştırmacıları tarafından da kullanılması ve kumaşı kendi kalıplarına uygun biçimde kesmeye başlamaları gelmektedir. Bu dönemde UNESCO, OECD ve en önemli aktör olan Avrupa Birliği, kavramı yeniden gündemlerine almışlardır.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 374).

Avrupa Birliği tarafından yaşam boyu öğrenme kavramını gerçekleştirmek adına son on yıldır dikkate eğer atılımlar yapılmaktadır. (Ayhan 2005: 11).

Avrupa Birliğine mensup ülkelerde 1996 yılı yaşam boyu öğrenme yılı olarak kabul edilmiş olup bu yılın üç temel amacı vardır:

1-Yaşam boyu öğrenme kavramının teşvik edilmesi.

2-Yaşam boyu öğrenme kavramının anlam ve özelliklerinin açıklanması.

3-Bütün Avrupa vatandaşları için yaşam öğrenme kavramının bir gerçeklik olabirliğinin gözden geçirilmesi.

1996 yılında yapılan etkinliklerde yaşam boyu öğrenme kavramı yeniden tartışılmış ve öğrenmenin tüm çeşitlerini (formal ve algin). içine alacak şekilde olması gerektiği noktasında fikir birliğine varılmıştır. (Akbaş ve Özdemir 2002).

Yaşam boyu öğrenme ile ilgili olarak ortaya konulmuş strateji ve ilkeler ise şunlardır:

“1-Yaşam boyu öğrenmede birey, toplum, sosyal sınıflar, ekonomi ve istihdamla ilgili kurumlar arasında güçlü bağlar kurulmalıdır. Aynı zamanda yaşam boyu öğrenme demokratik ilkeleri ve insan haklarını içermelidir.

2- Eğitim ve öğretimin her aşamasında yaşam boyu öğrenmenin kurulmasına ve devam ettirilmesine katkıda bulunmalıdır.

3- Yaşam boyu öğrenme geniş bir öğrenme fırsatlar alanını temel almalıdır. Bütün kişilerin sosyal, kültürel ihtiyaç ve ilgilerine göre eğitim süreci olmalıdır.

4- Hizmet öncesi eğitim-öğretim yaşam boyu öğrenme için temeldir. İlave olarak okuma, yazma ve hesaplama gibi temel bilgi ve becerileri kazandırarak yaşamı boyunca kişileri yeni deneyimlere cesaretlendirmelidir.

5- Yaşam boyu öğrenme kişisel kabiliyetleri teşvik etmeli, istihdamı ve insan kaynaklarını yeteneklerine bağlı olarak en iyi şekilde kullanımını sağlamalıdır. Demokratik toplumda aktif katılımı sağlamak için sosyal dışlanmışlık ve cinsler, arasındaki ayrımcılığın kaldırılmasına çalışılmalıdır.

6- Yaşam boyu öğrenme eğitimi ve öğretimi aileyi de içerecek şekilde yeni ve esnek bir yaklaşım getirmesi gerekir. Öğrenme sürecinde bireysel güdü ve inisiyatifi ile kendi başına araştırması teşvik edilmelidir.

7- Yaşam boyu öğrenme bireyselliği talep eder. Eğitim sürecinde öğrenenlerin kendi eğitim, öğretim ve kişisel gelişimlerinde artan bir sorumluluk geliştirir. Bu hususta uygun danışma ve rehberlik süreçlerinin olması gerekir.

8- Yaşam boyu öğrenme sürekliliği için fırsat eşitliği her aşamada temel bir hedef olmalıdır.

9- İş birliği içerisindeki bireyler, kurumlar, girişimciler, bölgesel otoriteler, merkezi hükümetler sosyal sınıflar ve genelde toplum kendi sorumluluk alanları dâhilinde yaşam boyu öğrenmenin her boyutuna yönelik olumlu tutumların geliştirilmesi, eğitim öğretim ve diğer öğrenme etkinliklerine katılımın önündeki engelin azaltılması için gerekli koşullar oluşturulmalıdır.” (Akbaş ve Özdemir 2002).

1995 yılında öğrenen topluma doğru çalışma yayımlayan Avrupa Birliği Komisyonu 2000 yılında bir bildiri yayınlamıştır. “2000 yılında Lisbon’da yapılan konsey toplantısında, yaşam boyu öğrenmenin özü olarak, ‘Avrupa’yı dünyadaki en dinamik ve rekabetçi bilgi temelli toplum yapmak’ stratejisi benimsemiş; üye ülkelerden bu konuda çalışma yapmaları ve rapor hazırlamaları istenmiştir.

Bunun sonucu olarak 2000 yılı Eylül ayında Memorandum on Lifelong Learning (Yaşam Boyu Öğrenme Bildirisi) sunulmuştur. Bu belgedeki en büyük vurgu yine bilgi temelli ekonomiye ve topluma geçişteki kavramın önemli olduğu biçimdedir.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 374–375).

Yayınlanan Memorandum’da yaşam boyu öğrenmenin önemini vurgulayan ve uygulamaya dönüştürülmesini amaçlayan mesajlara yer verilmiştir.

Bunlar:

“1- İnsanların bilgi temelli topluma sürekli katılımlarını sağlamak için gerekli becerileri kazandırmak veya bunları tazelemek,

2- Avrupa’nın en önemli varlığı olan insanlara öncelik vererek insan kaynaklarına yapılan yatırım miktarını artırmak,

3- Yaşam boyu öğrenmenin sürekliliğine yönelik olarak, etkili yöntemler geliştirerek eğitim ve öğrenme alanındaki yenilikleri tanıtmak,

4- Yeni öğrenme yolları geliştirerek ya da iyileştirerek eğitimin statüsünü arttırmak,

5- Herkesin kolayca yüksek kaliteli bilgilere ulaşmasını sağlamak, tüm Avrupa da öğrenme fırsatlarıyla ilgili tavsiyelerde ve teşviklerde bulunmak,

6- Yaşam boyu öğrenme fırsatlarından insanların gereksinimlerine göre olabildiğince yararlanmasını sağlamak.” (Akbaş ve Özdemir 2002).

Bu mesajları; katılımcılık, bilgi toplumunda öğrenme, yeterli kaynak, öğrenim fırsatlarına erişim kolaylığı sağlama, öğrenme kültürü yaratılması, mükemmeliyete odaklanma (Aktan 2007) ana başlıkları altında toplayabiliriz.

Memorandum'un ardından 2001 yılında bir eylem planı yayınlanır: Making a European area of life learning a reality. (Yaşam Boyu Öğrenme Gerçekliği Alanında Avrupalı Olmak). (Beycioğlu ve Konan 2008: 375; Ersoy ve Yılmaz: 2009).

Bütün bu ve bunun gibi çalışmalar sonucunda birçok Avrupa Birliği üyesi ülkede uygulamada olan yaşam boyu öğrenme girişimleri eğitim basamaklarına göre şu şekilde özetlenebilir (EURYDICE 2000: 16–22; Akt. Beycioğlu ve Konan 2008: 375):

a) Okul Öncesi Düzey: Temel felsefesi “beşikten mezara yaşam boyu öğrenme”dir. Bu düzeyde okul öncesi eğitime katılımı arttırmak amaçlanmaktadır.

b) Zorunlu Eğitim Düzeyi: Yaşam boyu öğrenme için temel basamak zorunlu eğitim düzeyi olarak düşünülmekte ve politikalar bu yönde vücuda getirilmektedir.

c) Zorunlu Eğitim Sonrası Orta Öğretim Düzeyi: Bu düzeyde ele alınmakta olan ana mevzulardan biri bir önceki düzeyde giriş yapılmış olan teknik ve mesleki eğitimidir. Ayrıca bir önceki düzeyde ele alınmış olan yaşam boyu öğrenme olgusunun ve politikalarının mantıksal devamlılığına vurgu yapılmaktadır.

d) Yüksek Öğretim Düzeyi: Bu eğitim düzeyinde yaşam boyu öğrenme vurgusu özellikle ön plana çıkmıştır. “Öğrenen bireylerin, iş dünyasının ve toplum ihtiyaçlarına cevap verecek hazırlıklarda, kaynakları en verimli biçimde kullanarak çeşitliliği sağlamak amaçlanmaktadır.

e) Yüksek Öğretim Sonrası: Bu düzey yetişkinlerinin eğitimi çağdaştırma ve kuvvetlendirmek şeklinde algılanabilir ve pek çok ülkede yaşam boyu öğrenmenin öncelikli konusu şeklinde değerlendirilir. Bu görüşten hareketle “yetişkin eğitiminin destekleyici ortamları cesaretlendirmekte ve teşvik etmektedirler.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 375–376).

Sonuç olarak Avrupa Birliği'ne üye ülkeler yaşam boyu öğrenme kavramı uygulamakta, kavramın yerleşmesi adına teşvik ve destekte bulunup, gelişmesine uygun ortamlar oluşturmaktadırlar. (Beycioğlu ve Konan 2008: 376).

3.2) YAŞAM BOYU ÖĞRENMENİN ÖGELERİ

Yaşam boyu öğrenme olgusunun üç temel ögesi vardır. Bunlar; süreklilik, yaratıcılık ve öğrenmedir.

Süreklilik: Eğitim adı verilen süreç insanın yaşamının belli bir döneminde başlayıp ölümüne kadar sürmektedir. Bu anlamda okul durumu geleneksel rolünü değiştirmeli, değiştirmelidir.

Yaratıcılık: Yaşam boyu olgusunun temel amaçlarından biri bireyin yaratıcılığını geliştirmek, onu içinde bulunduğu yaşamın bir parçası yapmaktır.

Öğrenme: Kişinin kendine öğrenmesi yaşam boyu öğrenmenin önemli bir ögesidir. Kişinin yaşam boyunca anlamlı öğrenmeyi sürdürmesi açısından bu önemlidir. (Day 1999; Akt. Teyfur 2007: 374).

Bu öğelerin dışında yaşam boyu öğrenme için anahtar niteliğinde olan bir kavram daha vardır: Bilgi okuryazarlığı. Yaşam boyu öğrenme kavramını gereklerinden biri sürekli bilgi kullanımınıdır. Bundan dolayı toplumda insanlar bilgiyi “elde etme, değerlendirme ve iletme becerilerine sahip bireyler olmalıdırlar. Yaşam boyu öğrenmenin temelinde yer alan, gereksinim duyulan bilginin bulunması ve bu bilginin beceriyle kullanılmasından kastedilen bilgi okuryazarlığıdır.” (Polat 2006; Akt. Demirel 2009). Günümüzde kendi başlarına yaşam boyu öğrenme becerisine sahip bireyler yetiştirebilmek eğitim olgusunun en önemli hedeflerindedir. Bu hedefe ulaşabilmek adına vazgeçilmez anahtar ise bilgi okuryazarlığıdır. (Akkoyunlu 2008; Akt. Demirel 2009). Bilgi okuryazarlığı; “bilgiye erişme, erişilen bu bilgiyi etkin bir biçimde kullanma becerileri” (ALA 1989; Akt. Demirel 2009) şeklinde ifade edilebilir.

“Bu beceriler şunlardır:

Bilgi ve bilgi teknolojilerinin anlaşılması ve kullanılması,

Demokratik bir toplumda üretkenlik ve verimlilikte öncü olunması,

Hızla değişen çevreye uyum sağlama,

Bireysel yolda mesleki yaşama ilişkin sorunların çözümü için gereken bilginin bulunması ve değerlendirilmesi,

Gelecek nesiller için daha iyi bir geleceğin sağlanması,

Yazma ve bilgisayar kullanma becerisine sahip olunması.” (Demirel 2009).

Sonuç olarak bilgi toplumunda yaşam boyu öğrenme yeteneğine sahip olunması bilgi okuryazarlığıdır denilebilir. (Rader 1991; Akt. Polat 2006).

“Knapper ve Cropley (2000)’e göre yaşam boyu öğrenenler aşağıdaki özelliklere sahiptir.

Kendi öğrenimlerini planlarlar.

Kendi öğrenimlerini ölçerler.

Edilgen öğrencilerden daha aktiftirler.

Hem akademik olan hem de akademik olmayan ortamlarda öğrenirler.

Akranlarından, öğretmenlerinden ve mentorlerinden öğrenirler.

Gerektiğinde farklı ders ve disiplinlerden bilgileri toplarlar.

Farklı durumlarda farklı öğrenme stratejileri uygularlar.” (Demirel 2010:

5)

Yaşam boyu öğrenme olgusu bilişsel, duyuşsal ve psikomotor bazı yeterlilikleri gerektirmektedir. Yaşam boyu öğrenme için gerekli altyapı unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

“1- İletişim için ana dilde dört beceri yeterliliği,

2- Diğer kültürleri anlayabilecek düzeyde yabancı dilde iletişim kurma yeterliliği,

- 3- Matematik, bilim ve teknolojiyle ilgili temel yeterlilikler,
- 4- Bilgi toplumuna uyum için dijital teknolojileri ustaca kullanmada yeterliliği,
- 5- Bireysel ve grupça öğrenmeyi başlatma, düzenleme ve sağlama amacıyla öğrenme yeterliliği,
- 6- Mesleki ve sosyal hayata yapıcı etkili katılım için sosyal yeterlilik,
- 7- Yaratıcılık, yenilik, risk alma, proje geliştirme ve uygulamada girişim yeterliliği,
- 8- Duyarlılık ve sanatsal yollarla kendini ifade etmede yaratıcılık.” (Budak 2009: 702).

3.3) TÜRKİYE’DE YAŞAM BOYU ÖĞRENME

Ülkemizde yaşam boyu öğrenmeyle doğrudan alakalı olabilecek yasa ya da yönetmelik mevcut değildir. Bunun yanında dolaylı olarak yaşam öğrenme ile ilgili belgelerin var olduğu söylenebilir.

- a) Kalkınma Planları.
- b) 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.
- c) Milli Eğitim Şuraları ve Alternatif Milli Eğitim Şuraları. (Duman 2005: 34).

a) Kalkınma Planları: Ülkemizde 1963–2005 yılları arasındaki süreçte 8 tane 5 yıllık kalkınma planı vardır. Bu planlarda yaşam boyu öğrenme kavramına değinildiği görülür.

b) 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu: 1973 yılına ait bu kanun dünyada 1960’lara ait olan eğitim sınıflamasını kullanmaktadır [formel (örgün), algin (informal), non-formel (yaygın)]. Eğitimi örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki bölüme ayırır.

c) Milli Eğitim Şuraları ve Alternatif Milli Eğitim Şuraları: Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bugüne kadar toplanmış eğitim şuralarının hemen hemen tamamında yetişkin eğitimi kavramına değinilmiştir. (Duman 2005: 34–41).

Ülkemizde “yaşam boyu öğrenmenin etkinliğinin artırılması için şunlar önerilebilir:

1-Küreselleşen ekonomi ve artan rekabet yaşam boyu öğrenmenin ağırlıklı olarak istihdamın arttırılmasına ve verimin yükseltilmesine hizmet etmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

2-Yaşam boyu eğitime yapılacak kamu yatırımının yanı sıra özel sektör ve kişisel yatırım teşvik edilmelidir.

3-Üniversiteye giremeyerek iş hayatına atılacakları meslek sahibi yapacak projeler geliştirilmelidir.

4-Zorunlu eğitim bireylerin kendi kendine öğrenme becerilerini geliştiren ve yaşam boyu öğrenmeye hazırla nitelikte olmalıdır.

5-Yaşam boyu öğrenme eğitim ve öğretim fırsatlarından çok az faydalanmış veya hiç faydalanamamışların yararına yaşantıları sağlanmalıdır.

6-Eğitim kurumları ile iş dünyası arasında (özellikle küçük ve orta özellikli şirketler) ilişki kurulmalıdır.

7-Tüm toplumun yaşam boyu öğrenme konusundaki farkındalıkları etkinlikler ve medya yoluyla artırılmalıdır.

8-Yaşam boyu öğrenmede kişiler kendi eğitim öğretim ve kişisel gelişimlerinden sorumlu olurlar. Bundan dolayı bireylere uygun danışma ve rehberlik verilmelidir.

9-Yaşam boyu öğrenmede çoklu ortam yazılımları ve ağlarını kullanarak bireylere bilgiye ulaşma becerisi kazandırılmalıdır.

10-Yaşam boyu öğrenme etkinliklerinde ve tüm okul seviyelerinde bilgi teknolojileri ürünleri kullanılmalıdır.” (Akbaş ve Özdemir 2002)

4.)SONUÇ

Yaşam boyu öğrenme olgusu teknolojik gelişmeler ve yoğun bilgi artışı nedeniyle eğitim ihtiyaçlarının değişmesi ve artması sonucunda ortaya çıkmış olup formal, Algın ve non-formal öğrenme kavramlarını da içine alan çok geniş bir süreçtir.

1920’li yıllardan itibaren bütün dünyanın ilgi gösterdiği, uygulamaya koymaya çalıştığı bir olgu olan yaşam boyu öğrenme eğitimcilerin gündemine ise 1970’lerde girmiştir. Sınırları ve içeriği noktasında tartışmalar olan olgu bazı açılardan olumsuzlanmakla birlikte (özellikle ekonomiye hizmet etme noktasında) güncelliğini korumaktadır.

Yaşam boyu öğrenme “yetişkinlerin, formal eğitim süreçleri sonrasında, sürekli güncellenen bilgi, teknoloji ve bilgi teknolojilerini takip edebilmeleri bakımından, eğitim politikalarına doğrudan yansıtılması, açık olarak tanımlanması, desteklenmesi ve uygulama örneklerinin artırılması gereken bir olgudur.” (Beycioğlu ve Konan 2008: 379).

Demirel’e göre; “yaşam boyu öğrenme, her vatandaş için gerekli hale gelmiştir. Günümüzde bireylerin yalnızca kendini gerçekleştirmek ve içinde yaşadığı toplum ile etkin biçimde ilgilenmek için değil, aynı zamanda sürekli değişen iş dünyasında başarılı olabilmek için yaşamları boyunca beceri ve yeterliklerini geliştirmesi gerekmektedir.” (Demirel 2010: 6).

Örgün ya da yaygın öğrenme süreçlerinin dışında gerçekleşen algın öğrenme çalışırken, ailede veya boş vakitlerde sürdürülen yaşam sonucunda gerçekleşir ve çoğu zaman istem dışı gerçekleşir. Hedef, süre, öğrenme desteği gibi yönlerden planlanmamıştır, belgelendirilmez. Buna karşın yaşam boyu öğrenme olgusu bireylerin devamlı olarak yeni bilgi, beceri ve yeterlilikler kazanmalarına; var olan bilgi, beceri ve yeterliliklerini güncelleştirmelerine imkân vermek adına yaşamları boyunca kendilerine sunulmuş olan formal, algın, non-formal, mesleki vs. eğitim fırsatlarının tümünü kapsamaktadır.

Sonuç olarak bilgi toplumuna ulaşmanın ve muasırlaşmanın temel paradigmalarından biri de eğitim biliminin tüm enstrümanlarını kullanarak insanları eğitebilmektir.

KAYNAKÇA

- AİTCHISON, J.** (2004). “Lifelong learning in South Africa: dreams and delusions.”, *International Journal of Lifelong Education*, 23 (3), 517–544.
- AKBAŞ, O.; ÖZDEMİR, S.M.** (2002; Yaz-Güz). “Avrupa Birliğinde Yaşam Boyu Öğrenme”, *Milli Eğitim Dergisi*, 155–156.
- AKTAN, C.** (2007). Yüksek Öğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar, *Yaşar Üniversitesi Yayını*, İzmir.
- AYHAN, S.** (2005). *Dünden Bugüne Yaşamboyu Öğrenme*. Yaşamboyu Öğrenme Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Pegem Yayıncılık, Başbakanlık.
- BEYÇİOĞLU, K.; KONAN, N.** (2008; Bahar). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Avrupa Eğitim Politikaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 24.
- BÜLBÜL, S.** (1991). Türkiye’de Halk Eğitimi, *AÖF Yayını*, 215, Eskişehir.
- BUDAK, Y.** (2009). “Yaşamboyu Öğrenme ve İlköğretim Programlarının Hedeflemesi Gereken İnsan Tipi”, *GÜ. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 3, 693–708.
- CROSS, J.** (2007). *Informal Learning, Rediscovering Natural Pathways That Inspire Innovation and Performance*, Pfeiffer, 2007.
- ÇOLAKOĞLU, J.** (2002; Yaz-Güz). “Yaşam Boyu Öğrenmede Motivasyonun Önemi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 155–156.
- DEHMELL, A.** (2006). “Making a European Area of Lifelong Learning a Reality? Some Critical Reflections on the European Union’s Lifelong Learning Policies.” *Comparative Education*, 42 (1), 49–62.
- DEMİR, S.** (2010). “İnformal Eğitim ve İşyerinde Öğrenme”, <http://www.dergimiz.biz/?p=30> adlı internet sitesinden 16.04.2010 tarihinde alınmıştır.
- DEMİREL, M.** (2010). “İlköğretim Programlarına Yaşam Boyu Öğrenme Becerileri Açısından Eleştirel Bir Bakış”, <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/583.pdf> adlı internet sitesinden 17.04. 2010 tarihinde alınmıştır.
- DEMİREL, M.** (2009). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Teknoloji”, Hacettepe Üniversitesi. <http://www.iet-c.net/publications/ietc2009.pdf> adlı internet sitesinden 28. 03. 2010 tarihinde alınmıştır.
- DUMAN, A.** (2005). *Türkiye’de Yaşam Boyu Öğrenme Siyasalarını Oluştur(a)mamanın Dayanılmaz Hafifliği*, Yaşamboyu Öğrenme Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Pegem Yayıncılık Başbakanlık.

- ERSOY, A.; YILMAZ, B.** (2009). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Türkiye’de Halk Kütüphaneleri”, *Türk Kütüphaneciliği*, 23, 4, 803–834.
- POLAT, C.** (2006). “Bilgi Çağında Üniversite Eğitimi İçin Bir Açılım: Bilgi Okuryazarlığı Öğretimi”, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30, 249–266.
- TEYFUR, M.** (2007). *Eğitim Bilimlerinde Yeni Yaklaşımlar*, N. SAYLAN (edt.), Eğitim Bilimine Giriş, (371–412), Anı Yayıncılık, Ankara.
- TURAN, S.** (2005; Güz). “Öğrenen Toplumlara Doğru Avrupa Birliği Eğitim Politikalarında Yaşam Boyu Öğrenme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 5, No. 1, 87–98.
- UZEL, N.; GÜL, A.** (2010). “Öğretimde Yeni Stratejiler ve Etkileri”, Gazi Üniversitesi, <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/422.pdf> adlı internet sitesinden 25.03.2010 tarihinde alınmıştır.